

Maasafvoerverdrag Vlaanderen-Nederland: 15 jaar ervaring

Door de overstromingen van de laatste decennia en de verontrustende klimaat-scenario's die op hogere rivierafvoeren wijzen, gaat de aandacht vooral uit naar hoogwater. Het dringt echter steeds meer door dat in de toekomst ook laagwater voor meer problemen kan zorgen. In het geval van de Maas is het zelfs zo dat de economische schade door laagwater groter is dan door hoogwater. De kanalen in Vlaanderen en het zuiden van Nederland worden gevoed met Maaswater. Bij watertekort vormt het Maasafvoerverdrag, dat 15 jaar geleden ondertekend is door Nederland en Vlaanderen, de leidraad voor de verdeling van het Maaswater tussen het economisch gebruik van beide landen en de Maas zelf. Elders in de wereld kunnen conflicten ontstaan over de verdeling van water. Hier is daar geen sprake van: water wordt verdeeld met wederzijds vertrouwen en respect voor elkaars belangen. Dat is echter niet altijd zo geweest...

Twee eeuwen geleden vormde de Maas de belangrijkste handelsroute in de noord-zuidverbinding van de Lage Landen. Maar ook een onbetrouwbare, die een groot deel van het jaar moeilijk bevaarbaar was vanwege lage waterstanden in de zomer en hoge waterstanden of ijsgang in de winter. Na het uitroepen van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1815 ontstond de behoefte om het handelsrijvende noorden en het geïndustrialiseerde zuiden met elkaar te verbinden door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart tussen Maastricht en Den Bosch (1826). Bij Maastricht zorgde de Maas voor de watervoorziening van dit kanaal. Daarna is door de economische ontwikkeling en betere technieken maar ook door de scheiding van België en Nederland in 1830 uiteindelijk een kanalenstelsel ontstaan zoals we dat nu kennen (zie afbeelding 1). Het is een omvangrijk en gecompliceerd netwerk, dat voor zijn voeding volledig afhankelijk is van Maaswater. De Maas zelf is ook gekanaliseerd: eerst in België en Frankrijk, later ook in Nederland.

De waterverdeling in het verleden

Met het uiteenvallen van het koninkrijk verkeerden beide landen in een oorlogssituatie. De voeding van de Zuid-Willemsvaart werd problematisch en enkele jaren zelfs onmogelijk. De doorgaande scheepvaart kwam stil te liggen en pas in 1838 konden Nederlandse schepen weer gebruik maken van het kanaal. In België waren de wateraftappingen uit de Maas intussen toegenomen door de bevoeiing van de ontgonnen heidegebieden in de Kempen. Na de verlenging van het Kanaal Bocholt-Herentals tot Antwerpen namen de onttrekkingen zodanig toe, dat de stroming op het kanaal te hoog werd. Ook daalde in de zomer de waterstand op de Maas zoveel, dat de scheepvaart ernstige hinder hiervan ondervond.

Na moeizame onderhandelingen werd met het Traktaat van 1863 overeenstemming bereikt. Hierin werd bepaald dat in Maastricht een nieuwe inlaat zou komen voor de Zuid-Willemsvaart, de voeding van het kanaal

gerelateerd zou worden aan de waterstand in de Maas én dat de Maas als vaarweg tussen Visé en Venlo verbeterd zou worden.

Nederland kreeg de controle over de inlaat en was verplicht om onder normale omstandigheden tien kubieke meter water per seconde te leveren aan België, waarvan vervolgens bij Lozen twee kubieke meter richting Nederland zou gaan. Als de omstandigheden dit toelieten, kon Nederland meer dan tien kubieke meter water per seconde sturen en het overschot zou dan via Lozen weer naar Nederland gaan. Bij lage Maasafvoeren werd de aanvoer naar de Zuid-Willemsvaart gereduceerd. Dit is te beschouwen als een eerste vorm van waterbesparing die tussen beide landen werd afgesproken.

Een Belgisch-Nederlandse commissie, ingesteld in 1906 om de bevaarbaarheid van de Maas te verbeteren, kwam pas zes jaar later met een rapport dat voorzag in de aanleg van 14 stuwen tussen Visé en Venlo. Door de Eerste Wereldoorlog en de politieke

nasleep daarvan waren de verhoudingen tussen beide landen zodanig vertroebeld dat ieder land zijn eigen oplossing koos: Nederland de aanleg van het Julianakanaal tussen Borgharen en Maasbracht (1935), de stuw Borgharen en de sluis Bosscherveld en België het Albertkanaal tussen Luik en Antwerpen (1939).

De aanleg van het Albertkanaal had nog een juridisch staartje. Nederland was van mening dat de voeding van dit kanaal bij Luik in strijd was met het Traktaat van 1863 en ging hiermee naar het Internationale Hof van Justitie in Den Haag. Nederland legde daar de eis neer dat de kanalen gevoed moesten worden door een onttrekking in Maastricht en dat België alle werken voor het onttrekken van water uit de Maas zou opruimen. Voor het geval het Hof de Nederlandse eis zou accepteren, kwam België met de tegengestelde eis dat Nederland veroordeeld zou worden voor de aanleg van de stuw Borgharen en het onttrekken van Maaswater voor het Juliana-kanaal. België vroeg niet dat Nederland de werken zou opruimen, maar wel dat er

Afb. 1: Kanalenstelsel in het Maasstroomgebied in België en Nederland.

principiële uitspraken zouden komen. Het Hof oordeelde dat de uitgevoerde werken niet in strijd waren met het Traktaat. Nederland werd wel verplicht om te allen tijde tien kubiek meter water per seconde naar de Zuid-Willemsvaart door te laten; bovendien had de toevoer van water naar de Zuid-Willemsvaart en het Albertkanaal voorrang op die naar het Julianakanaal.

Pogingen tot waterverdragen

Met de oprichting van de Benelux in 1948 werden de betrekkingen tussen Nederland en België meer constructief. Er ontstond een sfeer om samen te werken en geschilpunten op te lossen. Door de grote economische groei van de jaren zestig was de scheepvaart sterk toegenomen, waardoor steeds meer Maaswater gebruikt werd voor de voeding van de kanalen. Als gevolg hiervan stond de Gemeenschappelijke Maas - zoals het Maastrajct tussen Maastricht en Maasbracht in Vlaanderen genoemd wordt of de Grensmaas zoals het meestal in Nederland genoemd wordt - in droge zomermaanden nagenoeg droog. De kwaliteit van het water kwam hierdoor maar vooral door de industriële lozingen onder druk te staan. Het Antwerpse havenbekken kende in die jaren zeer hoge groeicijfers. Dit gaf aanleiding plannen te ontwikkelen voor de uitbreiding en verbetering van de toegankelijkheid van het havencomplex via de Westerschelde op Nederlands grondgebied.

Bij de besprekingen in de jaren zeventig kwam Nederland met het voorstel bovenstaande zaken aan elkaar te koppelen, wat vooral bedoeld was om de Nederlandse politiek ervan te overtuigen dat in ruil voor toezeggingen betreffende de Antwerpse haven België belangrijke toezeggingen over de Maas moest doen. Dit was het begin van een 20 jaar durende kwestie van de zogeheten Waterverdragen. Toen in 1975 bekend werd dat topambtenaren van beide landen een ontwerp voor de Waterverdragen hadden geparafeerd, barstte in de Waalse media de hel los met kreten als 'Men steelt het water van Wallonië' en 'Maas en Schelde onder Hollandse voogdij'. In Wallonië zouden grote stuwmeren komen waardoor bij Monsin (Luik) een minimum-Maasdebiet van 50 kubieke meter per seconde gegarandeerd zou worden. Ook zouden de kwaliteitsnormen voor het Maaswater op termijn gelijk moeten worden aan de Nederlandse normen (strenger dan de Europese). En in ruil voor dit alles zou Nederland voldoen aan de wensen betreffende de Antwerpse haven. Bij deze verdragen ging het voornamelijk om Nederlandse en Vlaamse belangen en Wallonië zou daar voor op moeten draaien. Daar was echter geen draagvlak voor. In de jaren die volgden, werden via diverse commissies allerlei pogingen ondernomen om de onderhandelingen weer op gang te brengen. Daar kwam nog bij dat vanaf 1980 de eerste fase van de Belgische staatsherforming, die uiteindelijk tot een federatie zou leiden, in gang werd gezet. De belangstelling voor de Waterverdragen nam hierdoor verder af en bovendien was inmiddels ook gebleken dat nieuwe

De gemeenschappelijke Maas bij laagwater, op de achtergrond de stuw bij Borgharen (foto: Marcel de Wit).

stuwmeren in Wallonië maatschappelijk niet meer geaccepteerd werden. Verder was men van mening dat bij droogte elk land zelf besparingsmaatregelen moest treffen. Na de derde en laatste fase van de staatsherforming in 1993 kregen het Vlaamse en het Waalse gewest verregaande bevoegdheden voor het afsluiten van verdragen. In datzelfde jaar gingen de onderhandelingen opnieuw van start, nu tussen Vlaanderen en Nederland, wat uiteindelijk in 1995 resulteerde in het Maasafvoerverdrag.

Het Maasafvoerverdrag

Het Maasafvoerverdrag tussen Vlaanderen en Nederland geeft een sleutel voor de verdeling van het Maaswater bij lage afvoeren (kleiner dan 130 kubieke meter per seconde te Monsin). Het uitgangspunt hierbij is een gelijk gebruik van water voor de economische doeleinden van beide landen en de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de Gemeenschappelijke Maas (te lage afvoeren hier kunnen schadelijk zijn voor dit ecologisch waardevolle riviertraject). Voor het beheren van het verdrag werd door de ministers de Werkgroep Afvoerregulering Maas ingesteld, waarin behalve Vlaanderen en Nederland ook Wallonië vertegenwoordigd is. Om aan de afspraken van het Maasafvoerverdrag te voldoen, moeten zowel Vlaanderen als Nederland tijdens watertekorten hun watergebruik beperken door het treffen van maatregelen. In Nederland is dat vooral het terugpompen van het schutwater op de sluisen van het Julianakanaal; ook wordt naar behoefte zuinig of hevelend geschut of met behulp van spaarkommen. Als dat niet voldoende is, worden andere gebruikerscategorieën gekort, waarvan de prioritering gebeurt volgens de verdringsreeks.

Ook Vlaanderen is momenteel druk bezig met het beperken van zijn watergebruik door het aanleggen van pompen bij de sluiscomplexen op het Albertkanaal. Een belangrijk deel van het water bestemd voor Vlaanderen wordt gebruikt voor schuttingen op het Albertkanaal. Om in perioden van lage afvoeren dit schutdebiet te beperken, bouwt Vlaanderen grootschalige pompinstallaties op de sluiscomplexen van het Albertkanaal. Bij voldoende Maasafvoer zullen zij in omgekeerde zin als waterkrachtcentrale werken waarbij duurzame energie wordt opgewekt. Bij het ontwerp van de installaties werd veel aandacht aan de visvriendelijkheid besteed. Wanneer één van de partijen op een bepaald moment moeilijk aan het verdrag

kan voldoen, wordt gezamenlijk gekeken of die tijdelijk meer water mag gebruiken. De eventuele kosten hiervan worden achteraf verrekend.

Het Gemeenschappelijk Informatiesysteem

Om aan de afspraken van het Maasafvoerverdrag te kunnen voldoen, moet de hoeveelheid water gebruikt door elk van de partijen bekend zijn. Hiertoe dient het Gemeenschappelijk Informatiesysteem. Zoals Nederland en Vlaanderen inspanningen doen om dreigende watertekorten gezamenlijk aan te pakken, zo hebben beiden ook samen deze applicatie ontwikkeld. De applicatie wordt voortdurend gevoed met debietmetingen van de Nederlandse en Vlaamse kanalen en van de Gemeenschappelijke Maas en geeft op elk ogenblik dan ook een actueel beeld van de verdeling van het Maaswater over de verschillende kanalen in Vlaanderen en Nederland en over de Gemeenschappelijke Maas. De applicatie geeft eveneens inzicht in de maatregelen die aan beide zijden van de grens genomen worden om dreigende watertekorten te vermijden en het Maasafvoerverdrag toe te passen. Niet alleen is hiermee steeds een duidelijk inzicht in de actuele hydrologische situatie voorhanden, maar de applicatie zorgt er ook voor dat Nederland en Vlaanderen op dezelfde manier naar de situatie kijken. Dit Gemeenschappelijk Informatiesysteem vormt dan ook een belangrijke stimulans in de onderlinge samenwerking. Met de applicatie zetten Nederland en Vlaanderen opnieuw een stap van een Grensmaas naar een Gemeenschappelijke Maas.

Sander Bastings (voorheen Rijkswaterstaat Limburg)

Aleksandra Jaskula (Rijkswaterstaat Limburg)

Koen Maeghe (nv De Scheepvaart, Vlaanderen)

NOTEN

- 1) Verhaen C. (2000). De geschiedenis van de Zuid-Willemsvaart. Het kanaal van eenheid en scheiding.
- 2) Hoogland J. (1978). Historisch overzicht van de waterwegen en waterverdeling in Zuid Nederland.
- 3) Vanfraechem S. (2003). Goede nabuurschap? De waterverdragen tussen België en Nederland 1960-2002.